

**MILLIY TEST TIZIMI UCHUN TEST TUZUVCHI
MUTAXASSISLARNI TAYYORLASH MASALALARI
(O'ZBEK TILINI BILISH DARAJASI SERTIFIKATI MISOLIDA)**

K.Q. Jalilov

*Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti, Toshkent shahri,
Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko'chasi, 103-uy*

Qisqacha mazmuni. Testning validligini ta'minlashda test topshiriqlarini tuzishga jalg qilinadigan fan ekspertlari baholash va pedagogik o'lchovlarning fundamental tamoyil va talablarini qay darajada tushunishlari hamda test tuzish jarayoniga tatbiq qila olishlari muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, ta'lim tizimidan baholash bilan shug'ullanuvchi tashkilotlarga test topshiriqlarini tuzish uchun jalg qilinadigan aksar mutaxassislar baholash bo'yicha tizimli bilimga ega emas va bu mazkur tashkilotlar tomonidan o'tkaziladigan testlarning validligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Pedagogik dizaynning "orqaga qarab loyihalashtirish" modeli asosida tuzilgan va gibrild tarzda tashkil etilgan qisqa muddatli kurslar muammoni yechishga yordam berishi mumkin.

Kalit so'zlar: test tuzuvchilarini tayyorlash, test topshiriqlari sifati, validlik, "orqaga qarab loyihalashtirish".

I. Kirish

Ma'lumki, validlik har qanday testning sifatini belgilaydigan asosiy va yagona mezon bo'lib, testning maqsadidan kelib chiqqan holda test natijalari talqinlarining (interpretatsiyalarining) qay darajada empirik va nazariy jihatdan asoslanganligini bildiradi [1]. Ya'ni test valid bo'lishi uchun u aynan o'lchanishi lozim bo'lgan xususiyat (konstrukt - ing. *Construct*)larni o'lchashi hamda uning natijalari asosida chiqariladigan xulosalar asoslangan bo'lishi kerak. Ta'limda qo'llaniladigan test (xususan, "yuqori qiymatga ega" - ing. "*high-*

stakes" deb qaraladigan testlar) tuzish, ularni o'tkazish va natijalarini e'lon qilish bilan shug'ullanadigan tashkilotlar uchun test tuzuvchi (test topshiriqlarini shakllantiruvchi) mutaxassislarning kompetentlik darajasi testlarning validligiga bevosita ta'sir qiluvchi omillardan biridir [2]. Test validligi dalillari orasida mazmun bilan bog'liq dalillar eng muhim ahamiyat kasb etishi hisobga olinsa, test qamrab oladigan soha (domen - ing. *domain*)ni yaxshi biladigan va test tuzuvchi sifatida jalg qilingan fan mutaxassislarining

validlikni ta'minlashdagi ahamiyati yanada oydinlashadi [3].

Test tuzuvchilar uchun maxsus mashg'ulot (trening)lar test topshiriqlarini tuzishda ularning validligiga salbiy ta'sir qiladigan xatolarni [3, 4] kamaytirishi, shuningdek statistik parametrlarining (qiyinlik darajasi, diskriminatsiya indeksi va boshqalar) baholashda qabul qilingan me'yorlarga mos kelishini ta'minlash orqali testning validligiga ijobiy ta'sir qilishi tadqiqotlarda o'z isbotini topgan. Sirinaj kasalxonasi (Tailand) klinik tibbiyot o'qituvchilari bilan o'tkazilgan tadqiqotda test topshiriqlarini shakllantirish bo'yicha mashg'ulotlar o'tkazilgan va tinglovchilarning mashg'ulotlardan oldingi va keyingi test topshiriqlari, shuningdek, mashg'ulotlarda ishtirok etganlar va ishtirok etmaganlar tomonidan tuzilgan test topshiriqlari solishtirilgan [5]. Natijada, mashg'ulotlar test topshiriqlarining qiyinlik darajasiga (p qiymatiga) ijobiy ta'sir qilgani, ya'ni o'qituvchilar tomonidan tuzilgan o'ta oson yoki o'ta qiyin test topshiriqlari ulushi kamaygani aniqlangan. Shuningdek, mashg'ulot ishtirokchilari tuzgan test topshiriqlarining diskriminatsiya indeksi va nuqtali biseral korrelyatsiyasi xuddi shu

o'qituvchilarning masg'ulotlardan oldin tuzgan test topshiriqlari va mashg'ulotlarda qatnashmagan o'qituvchilar tuzgan test topshiriqlariga nisbatan yuqori ekanligi qayd etilgan. Shunga o'xhash boshqa tadqiqotlarda ham test topshiriqlarini tuzish qoidalari bo'yicha qisqa va uzoq muddatli kurslar va mashg'ulotlar test topshiriqlari sifatiga ijobiy ta'sir qilgani kuzatilgan [6, 7, 8].

Ko'rinaridiki, test tuzuvchilarni tayyorlash test tuzish va uning validligini ta'minlash jarayonining muhim va ajralmas qismidir [9]. O'zbekistonda Oliy talim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Bilim va malakalarni baholash agentligi tomonidan o'tkaziladigan Milliy sertifikat imtihonlarining ham "yuqori qiymatga ega" testlar sirasiga kirishi – oliy ta'lim muassasalariga abituriyentlarni saralab olish, tegishli fanlar pedagoglariga ustamalar tayinlash va boshqa muhim qarorlar qabul qilishda qo'llanilishidan kelib chiqib, mazkur imtihonlar uchun test tuzuvchi mutaxassislarni tayyorlash muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada joriy etilishi kutilayotgan O'zbek tilini bilish darajasini aniqlash test tizimi uchun test tuzuvchi ekspertlarni tayyorlash kursi tajribasi muhokama qilinadi.

II. O'zbek tilini bilish darajasini aniqlash test tizimi uchun ekspertlar tayyorlash kursi

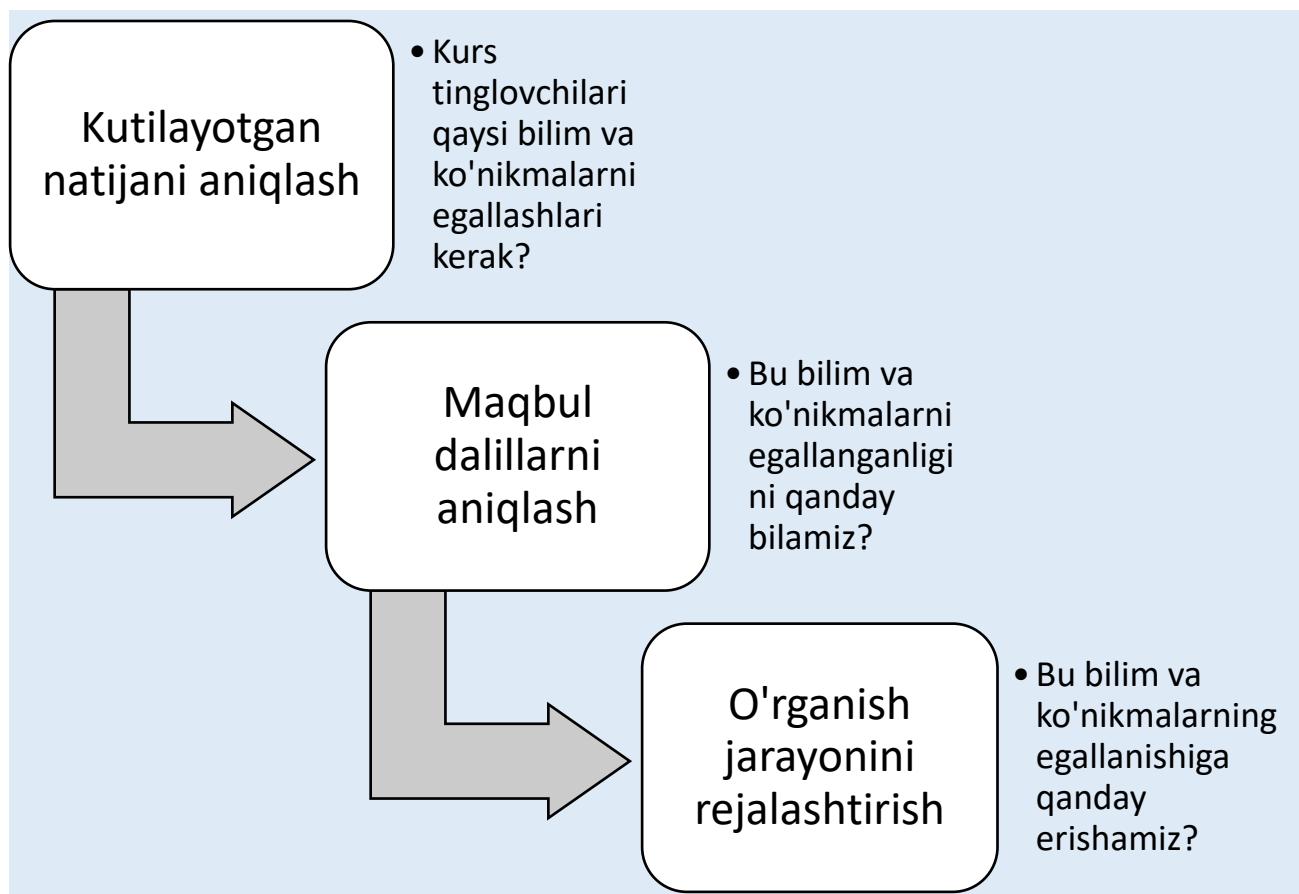
O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 20-oktyabrdagi

"Mamlakatimizda o'zbek tilini yanada rivojlantirish va til siyosatini

takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘-risida”gi PF-6084-farmonida [10] davlat tilining mamlakat ichida va xalqaro miqyosda o‘rni va nufuzini oshirish chora-tadbirlaridan biri sifatida Bilim va malakalarni baholash agentligiga xalqaro tajribalar asosida O‘zbek tili bo‘yicha bilimlarni baholashning zamonaviy tizimini joriy qilish vazifasi yuklatilgan. Mazkur vazifaning ijrosini ta‘minlash va xalqaro standartlarga javob beradigan baholash tizimini yo‘lga qo‘yish qadamlaridan biri sifatida agentlikda o‘zbek tili bo‘yicha test topshiriqlarini shakllantiruvchi ekspertlar uchun maxsus 120 soatlik kurs tashkil qilindi. Kurs gibridd Shaklda tashkil qilindi hamda 60 soat an‘anaviy (offlайн) shakldagi ma‘ruza va amaliy darslarni, shuningdek, xuddi shuncha soat hajmida Kanvas platformasi orqali o‘zlashtiriladigan o‘quv materiallari va bajariladigan topshiriqlarni o‘z ichiga oldi.

Kursning o‘quv dasturi “orqaga qarab loyihalashtirish” (“backward design”) yondashuvi asosida ishlab chiqildi. “Orqaga qarab loyihalashtirish” yondashuvi pedagogik loyihalashtirish (pedagogik dizayn – ing. *instructional design*)da qabul qilingan modellardan biri bo‘lib, unda dastlab o‘rganivchilar

egallashi kerak bo‘lgan bilim va ko‘nikmalar (kutilayotgan natija) aniqlanadi hamda shundan kelib chiqib ushbu bilim va ko‘nikmalarning qaydarajada egallanganligini baholash usullari (maqbul dalillar) tanlanadi va o‘qitish jarayoni rejalashtiriladi (1-rasm) [11]. Bunday yondashuv o‘quv natijalarini aniq tasavvur qilish hamda shu natijalarga olib boradigan o‘qitish metodlari va o‘quv materiallарini tanlash yoki boshqacha qilib aytganda, “konstruktiv uyg‘unlik” (ing. *Constructive alignment*) – o‘quv maqsadlari – o‘qitish metodlari va materiallari – baholash uchligining o‘zaro mosligini [12] ta‘minlash imkonini beradi. Shu bilan birga, “orqaga qarab loyihalashtirish” pedagogik loyihalashtirishda keng qo’llaniladilgan boshqa yondashuvar, masalan, ADDIE (“analyze – design – develop – implement – evaluate” – “tahlil qilish – loyihalashtirish – ishlab chiqish – amaliyotga joriy qilish – baholash”) yoki 4C-ID (“to‘rt qisqli pedagogik loyihalashtirish”) modellaridan farqli ravishda, uzoq muddatli tayyorgarlikni talab qilmaydi, loyihaga jarayonda o‘zgartirishlar kiritish va kutilgan natijalarga tezroq erishish mumkin.

1-rasm. Pedagogik dizaynnning “orqaga qarab loyihalashtirish” modeli

Kurs tinglovchilaridan o'zbek tili bo'yicha bilimlarni baholashning zamonaviy tizimini joriy etishda ekspert sifatida faol qatnashish kutilayotgani hisobga olinib, dastlab tinglovchilar kurs yakunida egallashi kerak bo'lgan asosiy kompetensiyalar ro'yxati shakllantirildi:

- o'zbek tilini bilish darajasini baholash tizimi uchun test tafsilotini (spetsifikatsiyasini) ishlab chiqish;
- test tafsilotiga mos ravishda test topshiriqlari bazasini shakllantirish;
- test topshiriqlarining sifatini klassik va zamonaviy test nazariyalari (CTT, IRT) asosida

tahlil qilish hamda test asosida chiqariladigan xulosalarning validligini ta'minlash.

Ushbu asosiy kompetensiyalarni egallah uchun tinglovchilar quyidagi bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishi lozimligi aniqlandi:

- baholashning asosiy tamoyillarini tushunish va ularni test jarayoniga tatbiq qilish;
- test topshiriqlarining turlari, ularning maqsadlari va imkoniyatlarini farqlash, maqsadga mos test topshirig'i turini tanlay olish;
- tillarni o'qitish va baholash bo'yicha Umumyevropa ramkalari (CEFR) standartlarini tahlil qilish va ularni

o'zbek tilini bilish darajasini baholash tizimiga tatbiq qilish;

- nutq ko'nikmalari va til bo'yicha bilimlarni baholashning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olish;

- testni yaratish, o'tkazish va natijalarini hisoblashda baholash standartlariga rioya etilishi uchun yo'riqnomalar va talablar ishlab chiqish.

Yuqoridagi – bilim, ko'nikma va kompetensiyalarni aniqlash jarayoni "orqaga qarab loyihalashtirish" jaryonining birinchi bosqichiga ("kutilayotgan natijani aniqlash") mos keladi. Keyingi qadam – ushbu bilim, ko'nikma va kompetensiyalarning amalda egalanganligini o'lhash (baholash) usullarini aniqlash. Baholashning autentikligi tamoyili baholash maqsadida beriladigan topshiriqlarning o'r ganuvchi real hayotda bajaradigan vazifalarga yaqin bo'lishini taqozo qiladi va yuqori darajadagi kognitiv ko'nikmalarni tekshirish imkonini beradi [12]. Shundan kelib chiqib va kurs tinglovchilari keyingi faoliyatida amalgao shirishi lozim bo'ladigan vazifalarni

hisobga olgan holda, kurs tinglovchilarini baholash uchun ikki asosiy va bir-biriga bog'langan kurs ishi rejalashtirildi:

- o'zbek tilini bilish darajasini baholash tizimi uchun test tafsilotini ishlab chiqish;
- ishlab chiqilgan tafsilot asosida namunaviy test variantini shakllantirish.

Nazarimizda, kurs ishlarining bunday shaklda berilishi kurs tinglovchilarining kurs davomida egallagan bilim va ko'nikmalarini real kontekstda baholash imkonini beradi.

"Orqaga qarab loyihalashtirish" modelidagi keyingi qadam – bevosita o'quv jarayonini loyihalashtirish. Kurs mashg'ulotlari modulli struktura asosida rejalashtirildi va modullar "umumiyyan xususiyga" tamoyili asosida joylashtirildi: dastlab baholash va pedagogik o'lchovlarning umumiylar tamoyil va qonuniyatları, so'ngra bevosita til ko'nikmalarini baholashga bo'lgan yondashuvlarga bag'ishlangan mavzular rejaga kiritildi (qarang: ilova).

III. Kursning tinlovchilarning baholash haqidagi qarashlariga ta'siri

Kursda jami 10 nafar tinglovchi ishtirok etdi. Tinlovchilarning aksariyati (7 nafar) oliy ta'lim tizimida faoliyat yuritadi, qolganlar umumiylar o'rta va professional ta'limda hamda malaka oshirish tizimida ishlashini qayd etishgan (1 nafardan). Tinglovchilarning

aksariyati (60 foizi) asosiy ish faoliyati sifatida dars berishni (pedagogik faoliyat) ko'rsatishdi. Ularning ish tajribasi har xil: 5 yilgacha (60 foizi), 6-10 yil (10 foizi) va 20 yildan oshiq (30 foizi). Tinglovchilar orasida 3 nafar ilmiy darajaga (PhD, fan nomzodi) ega

va 3 nafar ayni paytda PhD darajasini olish uchun ilmiy izlanish olib bora-yotgan mutaxassislar ham mavjud.

Tinglovchilarning kursda qatnashishdan oldingi baholash va test tuzish bo'yicha tasavvuri va tajribasi har

xilligini kuzatish mumkin (1, 2-jadvallar). Aksar tinglovchilar test tuzish bilan ba'zan yoki muntazam shug'ullanishganini, baholashga oid ilmiy adabiyotlar bilan tanish ekanliklarini qayd qilishgan.

1-jadval

"Kursda qatnashishdan oldin test topshiriqlari tuzish bo'yicha
tajribangizni qanday tasvirlaysiz?" savoliga
javoblar taqsimoti

Javoblar	Javobni tanlagan tinglovchilar foizi
Ba'zan test topshiriqlari tuzishga to'g'ri kelgan	60
Test topshiriqlari tuzish bilan muntazam shug'ullanaman, bu ishimning bir qismi	30
Test topshiriqlari tuzish va baholash mening asosiy ish faoliyatimga kiradi	10

2-jadval

"Kursda qatnashishdan oldin baholash va test topshiriqlari tuzish
bo'yicha ilmiy adabiyotlar (kitoblar, ilmiy maqolalar) bilan
qay darajada tanish edingiz?" savoliga
javoblar taqsimoti

Javoblar	Javobni tanlagan tinglovchilar foizi
O'qimaganman	30
Ayrim maqolalar va kitoblarni o'qiganman	60
Muntazam o'qib boraman	10

Qizig'i, tinglovchilarning aksariyati kursda qatnashishdan oldin baholash va pedagogik o'lchovlar bo'yicha ilmiy adabiyotlar bilan u yoki bu dajarada tanish bo'lganini hamda test topshiriq-

lari tuzish bo'yicha muayyan tajribaga egaligini qayd qilgan bo'lsa-da, kurs ularning baholash, pedagogik o'lchov vositalarini tuzish va qo'llash bo'yicha qarashlarini qisman yoki tubdan

o'zgartirgani ham kuzatilgan (3-jadval). Tinglovchilar kursda olgan bilimlari asosida ish faoliyati davomida o'zlari

oldin tuzgan test topshiriqlariga tanqidiy baho berishgan (4-jadval).

3-jadval

"Kursda berilgan ma'lumotlar va fikrlar sizning baholash va test topshiriqlari tuzish bo'yicha qarashlaringizga qanchalik ta'sir qildi?" savoliga javoblar taqsimoti

Javoblar	Javobni tanlagan tinglovchilar foizi
Qarashlarimga mos keldi	20
Ayrim qarashlarimni o'zgartirdi.	40
Qarashlarimni tubdan o'zgartirdi.	40

4-jadval

"Agar siz ish faoliyattingiz davomida test topshiriqlari tuzgan bo'lsangiz, kursda olgan bilimlaringiz asosida bu test topshiriqlariga qanday baho berasiz?" savoliga javoblar taqsimoti

Javoblar	Javobni tanlagan tinglovchilar foizi
Ularni o'zgartirmagan bo'lardim	0
Ularga ayrim o'zgartirishlar kiritgan bo'lardim	50
Ularni butunlay boshqacha tuzgan bo'lardim.	50

Tinglovchilar test topshiriqlarini yozish va distraktorlarni shakllantirish qoidalari, aprobatsiya natijalari klassik va zamonaviy test nazariyalari asosida tahlil qilish orqali test topshiriqlari

sifatiga hamda testning ishonchlilikiga baho berish, validlik dalillari bilan bog'liq mavzular ular uchun yangilik bo'lganini qayd qilishgan.

IV. Xulosa

"Hech kim yaxshi test tuzuvchi ekspert bo'lib tug'ilmaydi, test tuzuvchi ekspertlar tarbiyalanadi" [9]. Test

topshiriqlarini to'g'ri tuzish va testning validligini ta'minlash ekspertdan nafaqat qamrab olinayotgan soha

bo'yicha chuqur bilimni, balki baholash va pedagogik o'lchovlar bo'yicha muayyan kompetensiyalarni talab qiladi. Ta'lim tizimida faoliyat yuritadigan aksar mutaxassislar o'z faoliyati davomida baholash va test topshiriqlari tuzish bilan u yoki bu darajada shug'ullansa-da, baholashning, xususan, "yuqori qiymatga ega" deb tasniflanishi mumkin bo'lgan testlarning validligini ta'minlash uchun bevosita test tuzish jarayoniga jalb qilinadigan ekspert-

larning baholashning fundamental tu-shunchalari bo'yicha tizimli bilimlarga ega bo'lishi, test topshiriqlarini yozish qoidalaridan xabardorligi va test topshiriqlari aprobatasiyasi natijalari asosida test sifatiga baho bera olishi muhimdir. "Orqaga qarab loyihalash-tirish" yondashuvi asosida tuzilgan gibrid formatdagi qisqa muddatli, tizimli kurslar bunday bo'shliqni bartaraf etishda yordam berishi mumkin.

O'zbek tilini bilish darajasini baholash tizimi ekspertlari tayyorlash kursi modullari va mavzulari

1-modul: Baholash nazariyasiga kirish:

- 1.1 Baholash tamoyillari va ularga ta'sir etuvchi omillar
- 1.2 Test turlari va ularning imkoniyatlari
- 1.3 Test yaratish boshqichlari. Test spetsifikatsiyasi va uni yaratish
- 1.4 Aprobatsiya natijalarini o'qish va tahlil qilish

2-modul: Til malakalari va ularni baholash:

- 2.1 Til malakasini aniqlash imtihonlari
- 2.2 CEFR standartlari va o'zbek tili

3-modul: Retseptiv ko'nikmalarni baholash testlari:

- 3.1 Tinglab tushunish ko'nikmalarini baholash
- 3.2. O'qib tushunish ko'nikmalarini baholash
- 3.3 Kontent tanlash tamoyillari

4-modul: Produktiv ko'nikmalarni baholash testlari:

- 4.1 Yozma nutqni baholash
- 4.2. Og'zaki nutqni baholash

ADABIYOTLAR

1. American Educational Research Association, American Psychological Association, National Council on Measurement in Education (2014). Standards for Educational and Psychological Assessment. Washington, DC: AERA.
2. The International Association for Educational Assessment (2024). International Standards for Educational Assessment Organisations.
3. Haladyna, T. and Rodriguez, M. (2013). Developing and Validating Test Items. New York, NY: Routledge.
4. Popham, W. J. (2000) Modern Educational Measurement: Practical Guidelines for Educational Leaders. Boston: Allyn & Bacon.
5. Iramaneerat, C. (2022). The impact of item writer training on item statistics of multiple-choice items for medical student examination. Siriraj Medical Journal, 64(6), pp. 178-182.
6. Dellinges, M. A., Curtis, D. A. (2017) Will a Short Training Session Improve Multiple-Choice Item-Writing Quality by Dental School Faculty? A Pilot Study. Journal of Dental Education, 81(8), pp. 948-955.
7. Naeem, N., van der Vleuten, C. and Alfaris, E.A. (2012) Faculty development on item writing substantially improves item quality. Adv in Health Sci Educ 17, pp. 369–376.
8. Abdulghani H. M., Irshad M., Haque S., Ahmad T., Sattar K., Khalil M.S. (2017) Effectiveness of longitudinal faculty development programs on MCQs items writing skills: A follow-up study. PLoS ONE 12(10).
9. Downing, S. and Haladyna, T. (2006) Handbook of Test Development. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 20-oktabrdagi PF-6084-sod Farmoni. "Mamlakatimizda o'zbek tilini yanada rivojlantirish va til siyosatini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida". <https://lex.uz/docs/-5058351>.
11. Wiggin, G. and McTighe, J. (2005) Understanding by Design. 2nd edition. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.
12. Biggs, J. B. and Tang, C. (2011). *Teaching for Quality Learning at University: What the Student Does*. Maidenhead: McGraw-Hill.
13. Wyatt-Smith, C. , Klenowski, V. and Colbert, P., Eds. (2014) Designing Assessment for Quality Learning. New York: Springer.

ISSUES OF TEST ITEM WRITERS TRAINING FOR THE NATIONAL TESTING SYSTEM (ON THE EXAMPLE OF THE UZBEK LANGUAGE PROFICIENCY TESTS)

K.K. Djalilov

Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoi, Tashkent city, Yakkasaray district, Yusuf Khos Hojib street, 103

Abstract. In ensuring the validity of the test, it is important that the subject matter experts (SMEs) contracted as test item writers understand the fundamental principles and requirements of test development and can apply these principles to the process of item writing. However, the fact that many SMEs who work in educational institutions and serve as test item writers for organisations that develop and administer tests lack systematic knowledge of assessment principles and test development procedures can negatively affect the validity of tests used by such organisations. Short-term courses, modelled on the "backward design" approach and offered in a hybrid mode, can help to address the issue.

Keywords: test item writer training, quality of test items, validity, "backward design".